

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
18.06.2020

Published / Yayımlanma
30.07.2020

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1983>

Doç. Dr. Hakan ACET
Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Konya / TÜRKİYE

Öğr. Gör. Ayşenur ŞAKALAK
Selçuk Üniversitesi, Kadınhanı Faikiçil MYO, Yönetim ve Organizasyon Lojistik Prg., Konya / TÜRKİYE

Citation: Acet, H. & Şakalak, A. (2020). Yeşil ekonomi kapsamında kamu politikaları ve çevre politikalarının değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(56), 2136-2153.

YEŞİL EKONOMİ KAPSAMINDA KAMU POLİTİKALARI VE ÇEVRE POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

ÖZ

Küreselleşme ile beraber hızla değişen üretim, tüketim kalıpları birçok fırsatlarla beraber, telafisi mümkün olmayan zararları da meydana getirmiştir. Ekonominin hızlı bir şekilde büyüme trendini gerçekleştirmek istemesi iktisat literatürün de bedava mal olarak kabul edilen çevresel unsurların aşırı tüketilmesine neden olup çeşitli sorunları gündeme getirerek yeşil ekonominin doğmasını tetiklemiştir.

Yeşil ekonomi kavramının kamu politikaları çerçevesinde geniş çaplı ele alındığı çalışmada insan hayatı için önemli unsur olan çevre ve çevrenin korunmasına yönelik politikalar ile düzenlemelerin neler olduğuna değinilmiştir. Çalışma sonucunda sürdürülebilirlik adına uygulanan politikaların önemi ortaya konmuştur. Devletin hayata geçireceği çalışmaların yeşil ekonomide canlanması sonucu yeni istihdam alanları ortaya çıkartıp ülke ekonomisinin kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra yapılan çalışma ile Türkiye’de çevrenin korunmasına yönelik regülasyonların eksik olduğu devletin bu konu üzerinde bir takım çalışmalar yapması gerektiği sonucu da ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Ekonomi, Çevre Politikaları, Kamu Politikaları, Çevre Vergisi

Jel Kodu: H23, Q58

EVALUATION OF PUBLIC POLICIES AND ENVIRONMENTAL POLICIES IN THE CONTEXT OF GREEN ECONOMY: TURKEY'S EXAMPLE

ABSTRACT

Rapidly changing production and consumption patterns along with globalization, along with many opportunities, have created irrecoverable losses. The fact that the economy wants to realize the rapid growth trend causes excessive consumption of environmental elements, which are accepted as free goods in the economic literature, and triggered the emergence of the green economy by raising various problems. In the study, in which the concept of the green economy is handled extensively within the framework of As a result of the efforts of the state to come to life in the green economy, it will create new employment areas and contribute to the development of the country's economy. public policies, which is important for human life, the environment and environmental protection policies and regulations are mentioned. As a result of the study, the importance of policies implemented for sustainability has been revealed. The studies as well as with the regulations for environmental protection in Turkey has reached the conclusion that the missing. It is also revealed that the state should make some studies on this issue.

Keywords: Green Economy, Environmental Policies, Public Policies, Environmental Tax

Jel Cods: H23, Q58

¹ Bu makale Taras Shevchenko 3ST International Congress on Social Sciences İsimli Kongrede 12-14 Temmuz 2019 Tarihinde Ukraynada sunulan Evaluation of the Concept of Green Economy in Public Policies; The Case of Turkey adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Sanayileşmenin beraberinde getirdiği yenilikler, üretim yapısındaki değişiklikler, dünyanın farklı boyuta evrilmesine neden olmuştur. Hızla artan nüfus kıt kaynakların sürdürülebilirliği noktasında endişeleri arttırmıştır. İktisat bilimi bu kaynakların bölüşüm sıkıntısını konu alarak sınırlı kaynaklarla insan ihtiyaçlarının nasıl maksimum şekilde karşılanacağı sorusu üzerine ortaya çıkmıştır. İktisat, insan refahı için maksimum gelire odaklanarak ekonomik büyüme ile beraber kişi başına düşen gelir seviyesini arttırmanın yollarını aramıştır. Zamanla büyüme odaklı politikalar hızla gelişme kaydetmiştir. Fakat 1970li yıllara gelince bu politikaların bireylerle beraber çevrede telafi edilemeyecek yıkımlara neden olduğu anlaşılmıştır. Yaşanan tahribat, doğanın acımasızca kullanılması gelecek nesillerin yaşamlarının sorgulanması sonucunu doğurarak toplumda tedirginlik yaratmıştır. Bu tedirginlikler ile arayışa girip bilinçlenen birey ekolojik bozulmanın hızla artmasını engelleyecek çalışmalara yönelmiştir. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesine dur demek için çalışmaların başlaması sürdürülebilir kalkınma ile beraber yeşil ekonomi kavramını gündeme getirmiştir (Gülmez, 2016). Yeryüzündeki kıt kaynakların verimli şekilde kullanılması, çevrede yaşanan risklerin minimum seviye indirilmesi, sosyal adaletin, eşitliğin ve böylece toplumsal refahın sağlanması şeklinde tanımlanabilen yeşil ekonomi, sürdürülebilirlik ile çevresel atıkların yok edilmesi noktasında anahtar role sahip olan kamu politikaları ve çevre politikalarının gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Devlet yapacağı müdahalelerle doğaya verilen zararları azaltarak kıt kaynakların yok olmasını engellemek noktasında yeni politikalarla sürece dâhil olmalıdır. Aynı zamanda ülke sınırlarını aşarak tüm dünyayı saran çevre sorunlarının çözümünde, bu konuda belirlenen hedeflerin uygulanmasında, çevre politikasının önemini ortaya çıkartmıştır. Geleceğin tehlike altında olması devletin olaya müdahale etmesini ve dolayısıyla kamu politikaları, çevre politikalarının yeşil ekonomideki gerekliliği ve önemini gün yüzüne çıkarmıştır.

Bu noktadan hareketle yapılan çalışmada yeşil ekonomi kavramı ele alınmış ekonomik faaliyetlerin neden olduğu çevresel atıkların ortadan kaldırılması amacıyla devletin uyguladığı mali araçların etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak çalışmada ayrıntılı bir şekilde yeşil ekonomi kavramı ele alınmıştır. Kavramsal açıdan kamu politikası, unsurları ve yeşil ekonomideki yeri incelenmiştir. Dördüncü başlıkta yeşil ekonomi perspektifinde çevre politikaları analiz edilmiştir. Son bölümde ise Türkiye de hayata geçirilen yeşil dönüşümlere yer verilerek yeşil istihdam potansiyelinden bahsedilip çalışma sonlandırılmıştır.

2. TARİHSEL PERSPEKTİFTE YEŞİL EKONOMİ’NİN DOĞUŞU

Dünya tarihinde yeşil hareketin doğuşu siyasi ve iktisadi tarih açısından farklılık göstermektedir. Siyasi tarihte İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanması 1968 devrimi ile birinci petrol krizine denk gelirken, iktisadi düşünce tarihi açısından bakıldığında büyük buhranla Keynesçi politikaların, kalkınma ekonomisinin hüküm sürdüğü 1980 tarihleri arasında görülmektedir (Kıpırtı, 2017). Sanayileşmenin hız kazanmasıyla ekonomik faaliyetler birçok faktör üzerinde hem baskı yaratmış hem de olumsuz etkilere neden olmuştur. Bu olumsuzluklardan biri olan çevre bozulmaları ekosistemde tahribatlar meydana getirmiştir. Sadece büyümeye odaklanmış ekonomiler daha az emek yoğun çalışarak ülkede yüksek kirliliğe neden olmuşturlardır. Bu durum işsizliği ve yoksulluğu tetikleyip yaşam kalitesinde bozulmalar meydana getirerek küresel bir tehdit yaratmıştır. Yaşanan bu tehdit yapılan üretim modellerinin hem çevreye hem de insana duyarlı olmasının gerekliliğine neden olmuştur (Karakaya, 2014). Greenpeace tarafından 1971 tarihinde ilk defa davranışları değiştirmek, çevreyi korumak ve barışı tetiklemek anlamlarını temsil eden yeşil kavramı kullanılmıştır (Üstünişik, 2014). Meydana gelen olumsuzluklar başta ekonomik olmak üzere sosyal ve çevresel konuların beraberce bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini doğurmuş, sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek araçların geliştirilmesini ortaya çıkarmış ve bu noktadan hareketle yeşil ekonomi kavramı meydana gelmiştir (Karakaya, 2014). Tarihsel kökeni, gelişmiş ülkelerde 1960-70’li yıllarda çevresel sorunların yaygınlaşması ile ortaya çıksa da bu kavrama ilk olarak 1989’da Blueprint’ta yani yeşil ekonomi için ayrıntılı planda açıkça yer verilmiştir. 1991 tarihinde Michael Jacobs Yeşil ekonomiye Çevre, sürdürülebilir kalkınma ve geleceğin siyaseti adlı kitabında değinmiştir. Fakat sadece vurgu yapmakla kalıp kavramın gelişimi sağlanamamıştır. Yeşil ekonomik işleyişin gerekli olduğu belirtilen Birleşmiş Milletler Gündem-21 programında ise kavram uluslararası resmi bir nitelik kazanırken politika aracı olarak gündem maddesi olması 2008 tarihinde olmuştur (Mertineit, 2013; Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO], 2015). Geleneksel üretim tarzlarının sebep olduğu iklim değişiklikleri, ekolojik dengelerdeki problemlerin sürdürülebilir büyümeye set olduğu dünyada

yeşil ekonomi, var olan sosyal, ekonomik ve çevresel problemlere çözüm üretmek için hâkim olan iktisat düşüncesine getirilen bir eleştiridir (Kamber, 2014; Günaydın, 2015). Çevreye zarar vermeden kalıcı büyümenin sağlanması için gerekli olan yeşil ekonominin temel argümanları ve tanımı hakkında literatürde birçok görüş bulunmaktadır. Her ne kadar bu görüşlerde fikir birliği sağlanamasa da bütün yazarların ortak paydada bulunduğu çevre, sosyal adalet ve refah kavramları bulunmaktadır (Demirtaş, 2017). UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) yeşil ekonomiyi, insan refahı ve toplumsal eşitliği sağlayan, ekolojik kısıtları ve çevre ile ilgili bir takım riskleri azaltan ekonomi olarak tanımlamıştır. Demirtaş'ın 2012 yılındaki çalışmasına göre; ekolojik risklerin yok edilmesi istihdamın artırılarak sürdürülebilir büyümenin sağlanması adına yeşil ekonomi ulusal ve uluslararası olmak üzere hem mali hem de sektörel düzenlemeleri kapsamaktadır. Ekonomik gelişmelerin neden olacağı, refahın toplumun bütün kesimine adil şekilde yansması ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi noktasında yeşil ekonomi, dengeli büyümenin, küresel çevrede rekabet avantajlarının elde edilmesi için gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede hayata geçirilmiştir (Günaydın, 2015). Toplumun yararına etkin kaynak dağılımı ile düşük karbon salınımına sahip ekonomiyi ifade eden kavram, doğada meydana gelecek etkileri hesaplamının imkânsız olduğunu ve bu durum da temel alınacak ilkenin ihtiyatlılık olduğunu kabul etmektedir (Kamber, 2014; Demirtaş, 2017). Yeşil ekonomiyi oluşturan sektörel faaliyetler sadece ekolojik düzene zarar vermeden gerçekleştirilen enerji üretimi ve tarımsal faaliyetler olmayıp, çevreci bir bakış açısı içerisinde doğal ortamı koruyan zarar görmesini engelleyip, oluşan zararları onaran doğa ile uyumlu endüstriyel üretimler yeşil ekonominin parçalarını oluşturmaktadır. Son olarak yeşil ekonomi sadece üretimin neden olduğu çevre sorunlarını azaltmakla kalmayıp, kalıcı çözümlerde de rol oynamaktadır (Günaydın, 2015). Yeşil ekonomi kavramının bazı önemli olaylarda nasıl yer aldığı Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. 2008-2012 Yeşil Ekonominin Yer Aldığı Gelişmeler

YILLAR	OLAY/VAKA	SONUÇ
2008	Finansal, ekonomik kriz	Çevre ekonomisi içeriğindeki politikalarda yer almış
2009	Kopenhag Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı bildiride desteklenmiş krizlere karşı etkili	Yeşil ekonominin desteklenmiş krizlere karşı etkili olduğu
2011	Green Economic Initiative Raporu	Yeşil ekonomi düşünülenin aksine yoksulluğu azaltıp büyümenin hız kazanacağına neden olup yeni istihdam ortamı yaratacağı vurgulanmış
2012	Rio+20 zirvesi	Yeşil ekonominin politika aracı olması
2015	Paris İklim Zirvesi	Yeşil ekonomiye geçişte küresel ölçekte adım

Kaynak: Yazar tarafından “Yeşil Ekonominin Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi: BRIC-T Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi” adlı tez çalışmasından düzenlenmiştir.

2.1. Yeşil Ekonomi Göstergeleri ve Yeşil Düzen İçin Belirlenen Hedefler, Geçiş Süreci

Yapılan çeşitli üretim ve tüketimlerin çevreye bir takım etkileri söz konusudur. Bu etkilerin dünyaya vermiş olduğu zararlar yeşil ekonomi göstergeleri aracılığı ile tespit edilmektedir. Ayrıca göstergeler ekosistemin birçok yönüne ışık tutarak politikaların gelişimlerine çeşitli karar alma aşamalarına rehber olmaktadır (Okumuş, 2013: 23). Mevcut büyüme unsurlarının dünyaya vermiş olduğu zararın ölçülmesinde kullanılan göstergelerden en gündemde olanı ekolojik ayak izi göstergeleridir. Bu gösterge, Mathis Wackernagel ve William Rees tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilmiş muhasebe ölçütüdür (Koru, 2012; Okumuş, 2013). Kavramın ortaya çıkış amacı, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için kullandığı kaynakların meydana getirdiği atıklar ile ne kadar hayat mücadelesi verebileceklerini bulmaya çalışmaktır. Yapılan ölçüm sayesinde geriye kalan kaynakların ölçüsü bulunarak sürekli tüketime engel olunacak çözüm yolları üretilebilecektir (Aktaran; Tosunoğlu, 2014). Üç seviyede kullanılan ekolojik ayak izi, kaynakların tüketimini gösteren unsurlardan biri olmasının yanı sıra insanların hayatta kalmaları adına belirli kaynakların üretimi ve bunların sonucu oluşan atıkların yok edilmesi için kullanılan biyolojik alanın da bir ölçüsüdür (Kaypak, 2013). Tosunoğlu (2014) Dünya genelinde kaynakların ne şekilde tüketildiğini belirlemek için kullanılan ekolojik ayak izi bileşenlerinin 5 maddeden oluştuğunu belirtmiştir. Bunlar:

- Karbon tutma ayak izi
- Otlak ayak izi
- Balıkçılık sahası ayak izi
- Tarım arazisi ayak izi: İnsan
- Yapılaşmış alan ayak izi olarak sıralanır.

Ekolojik kısıtlıkların, çevresel problemlerin azaltılması, sosyal eşitliğin böylece toplumsal refahın artırılması anlamına gelen yeşil ekonomi her geçen gün artan yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olan faktörlerin tespitinin yapıp çözüm yollarının hayata geçirilmesi ilkelerinden hareket eder. Bu nedenle ülkelerin belirlemiş olduğu hedefler üç başlık altında aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- Dünyada zarar görmüş ekonomilerin yeniden hayat bulması için istihdam yaratmak.
- Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma adına aşırı yoksulluğa son vermek.
- Temiz enerji kullanımları ile sağlıklı kalkınmaların yaşanması adına karbon bağımlılığını azaltmak (Agah, 2016).

Öncelikli olarak hedeflerin gerçekleştirebilmeleri için süreci başlatmaları gerekmektedir. Şekil 1 yardımı ile bu geçiş süreci açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. Yeşil Ekonomiye Geçiş Süreci

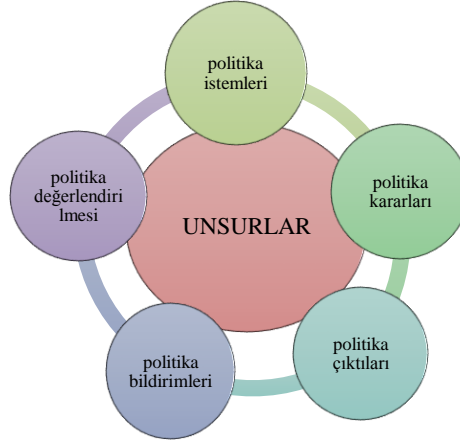
Kaynak: Yazar tarafından Karakaya (2014)'ün Yeşil Ekonomiye Geçiş adlı çalışmasından düzenlenmiştir.

İlk olarak karar mercilerinin durumun şiddetini fark edip bakış açılarını bu yönde geliştirmeleri gerekmektedir. Ardından bu farkındalığı hayata geçirebilmek için bir takım deneyim ve birikimlerden yararlanmak adına aktif olan iş birliklerine katılmak üçüncü aşamada proje ve politikaların hayata geçirilmesi ulusal düzeydeki taraflarla işbirlikleri oluşturulması ve böylece belirli hedeflerin belirlenmesini beraberinde getirmektedir. Dördüncü aşamayı oluşturan kavram ise belirlenen hedeflerin canlanması adına belirli politikaların oluşturulmasını kapsamaktadır. Son olarak, belirli planların geliştirilip sonuçların değerlendirilmesi işlemi yapılarak, sürecin başarılı bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktır (Karakaya, 2014).

3. KAVRAMSAL AÇIDAN KAMU POLİTİKASI, UNSURLARI VE YEŞİL EKONOMİDEKİ YERİ

Herhangi bir problemle alakalı aktörlerce takip edilen yapma veya yapmama şeklinde ortaya çıkan amaçlı eylemlere kamu politikası denir (Yerlikaya, 2016). Hükümetlerin en önemli asli görevlerinin ürününü oluşturan kamu politikası, halkın gerek sorunları gerekse istekleri karşısında siyasi iktidara farkındalık sahibi olma gerekliliği oluşturur. Kamu politikaları güvenlikten sağlığa, eğitimden dış ticarete vb. birçok yelpazeyi bünyesinde barındırmaktadır (Şahnagil, 2017). Kamu politikası en uygun politika ya da çözümler ile toplumsal ihtiyaçların ya da sıkıntıların kamusal aktörler tarafından ortaya konması ve planlı kararlarla problemlerin çözülmesi şeklinde de tanımlanır. Bu noktada kamu aktörlerinin kontrolü altında çözüm eylemleri yer alabilmektedir (Gül, 2015). Kamu düzenin sağlanması, vatandaşın isteklerinin cevaplanması adına kamu politikaları, yetkisini yasalardan alan

kamu kurumu veya devletin kamu görevlisinin eylemleridir (Göçoğlu, 2018). Yıldız (2011), yapmış olduğu çalışmada ülke refahının sağlanması adına uygulanan kamu politika unsurlarını 5 madde şeklinde açıklamıştır.

Şekil 1: Kamu Politikalarının Unsurları

Kaynak: Yazar tarafından 2011 yılı Mete Yıldız'ın ders notlarından oluşturulmuştur.

Mali politikalar sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için kilit bir göreve sahiptir. Bu nedenle ülkelerin yeşil ekonomiye dönüşümlerinde de aktif rol oynarlar (Yalçın, 2016). Küreselleşme ile birlikte çevre sorunları uluslararası probleme neden olmuştur. Bu sebepten ötürü konuyla ilgili politika incelemeleri sadece ulusal düzeyde olmayıp bu politikaların uluslararası ayağı da mevcut olmaktadır. Bu noktadan hareketle mali politikaların yeşil ekonomideki yeri ulusal ve uluslararası statüde ele alınmıştır.

3.1. Uluslararası Düzeyde Mali Politikalar

Küresel düzeyde uygulanan mali politikalar üç başlık altında sınıflandırılmaktadır. Aşağıda bu uygulamalar maddeler halinde verilip kısaca açıklanmıştır:

- Karbon Vergisi

Hem kömür kullanımını hem de fosil yakıt kullanımını minimum seviyeye indirmek için başlatılan bir vergi uygulamasıdır (Altınöz, 2015). Politik karbon vergisinin en büyük amacı CO₂ oranını çevreye zarar vermeyecek seviyede tutmaktır. Aynı zamanda mali bir amacı olmayan vergi çevre koruma politikasının önemli bir unsurudur. Kirlenme düzeyine karşı oluşturulan bu vergi, kaynakların tüketimi ile ilişkili değildir (Yerlikaya, 2016). Emisyon vergileri olarak da adlandırılan karbon vergisi bireyleri doğaya bıraktıkları emisyon miktarına göre vergilendirmeye tabi tutar. Bu sebepten ötürü karbon vergisi sayesinde emisyon azaltılmaya çalışılmaktadır. Gelecek nesillere yaşanılabilir çevre bırakmak adına güzel bir uygulama olsa da bu vergi matrahının hesaplanması hakkında sıkıntılar olması birçok eleştiriye maruz kalmasına neden olmuştur (Altınöz, 2015).

- Emisyon Ticaret Sistemi

AB'nin değişen iklimle mücadelesini oluşturan emisyon ticaret sistemi 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Algan, 2011). Bu sistem hukuki olarak tarafların salımlarına bağlayıcılık sınır getirme ve kendi aralarında belirli kısmının ticaretine imkân verilmesi şeklinde çalışmaktadır (Aslan, 2013). Kyoto Protokolü'nün temiz kalkınma perspektifinde düzenlenen sistem karbondioksit kullanımına belirli bir sınır getirmiş ve bu emisyonlar için ilk uluslararası ticaret sistemi olmuştur (Algan, 2011). Ancak Kyoto Protokolü'nün eksikliğinden kaynaklı sebepten farklı arayışlara neden olmuştur. Çünkü bu protokol sadece gelişmiş ülkeleri esas almış, gelişmekte olan ülkeleri göz ardı etmiştir. Böylece bir takım eksiklikler yeşil iklim fonunun oluşmasında rol oynamıştır (Yalçın, 2016).

• Yeşil İklim Fonu

Emisyon azaltımı hedefinin gelişmekte olan ülkeleri kapsamaması aynı zamanda 2020’de Kyoto Protokolünün bitecek olması uluslararası sistemi yeniden küresel işbirliği arayışına sokmuştur. Buradan hareketle Paris’te 2015 tarihinde iklim zirvesi yapılmış ve bu zirve ülkelerde yeşil ekonomik değişimin sağlanması adına çok önemli bir adım olmuştur (Yalçın, 2016). Paris Anlaşması ile çerçevesi çizilen yeni iklim fonu gelişmekte olan ülkelere gelişen ülkelere sağlanacak desteklerin temel kaynak havuzunu oluşturmaktadır (İklim Postası, 2017). Önümüzdeki süreçlerde yeşil ekonomiye geçişte oluşturulması düşünülmekte olan kavram uluslararası mali araç niteliğine sahiptir. 2020’den itibaren oluşturulması planlanan fonun önemli özelliği çarpan etkisine yol açacağı düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu düşünce gelecek için yeni vaatlere neden olup yeşil ekonomi hakkında geniş çaplı araştırma ve gelişimlere harcamalarında yükselişlere neden olacağı, yeşil ekonominin ağır basacağı kalkınma girişimlerinde artışlar meydana geleceği düşünülmektedir (Yalçın, 2016).

3.2. Ulusal Düzeyde Mali Politika

Mali araçların, yeşil ekonomi dönüşümündeki rolü ulusal düzeyde de üç kalemden oluşuyor. Bunlardan ilki vergi sistemlerinin değişen dünya şartlarına uygun tekrardan oluşturulması, çevreyi korumak adına yapılan kamu harcamalarının etkinliği, son olarak sektörler karşılaştırılması ile mali teşviklerin çevreye zarar vermeyen veyahut daha az zarar veren karbon oranı düşük sektörler aktarılmasıdır (Yalçın, 2016). Yeşil ekonomiye geçiş sürecinde kirletme vergileri adıyla bilinen vergiler etkinliği sağlama adına iktisadi faaliyet gösteren aktörlerden alınan vergilerdir. Tablo 2’de yeşil ekonomiye geçişte etkili olacak vergi türleri yer almaktadır.

Tablo 2: Yeşil Ekonomi İle Şekillenen Vergi Türleri

Çevresel hassasiyetin ikinci plana atıldığı Klasik Vergiler	Motorlu taşıt, Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi Kirletmeye bağlı ödenen vergi ve harçlar
Vergi benzeri harçlar,	Otoyol kullanım ücretler, Şehir içi trafığe giriş ücret ödenmesi, Tıkanıklık fiyatlandırması, Vergi benzeri
Çevre vergileri	

Kaynak: Yalçın, 2016: 761-764

Ulusal düzeyde ikinci mali politika çevresel kamu harcamalarıdır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu, 2009) çalışmasına göre, bu harcamalar mal ve hizmetlerin üretiminden tüketim aşamalarından kaynaklanan etmenlerin çevreyi kirletmesi sonucu bu kirliliğin azaltılması ya da ortadan kaldırılması için kamunun yapmış olduğu harcamalardır. Yeşil ekonomiye geçiş sürecinde kullanılacak ulusal politikaların son aşamasını, sektör hedefli mali politikalar oluşturmaktadır. Aynı zaman da devletin yenilenebilir enerji, sürdürülebilir faaliyet alanlarına teşvikler yapması başta yeni istihdam alanları yaratıp, doğal kaynakların etkin kullanımını sağlamakta ve ülkeyi kalkındırmaktadır (UNEP, 2009). Sonuç olarak, yeşil ekonomik dönüşüm için kamunun yaptığı çevre koruma harcamaları en etkin mali araçken mali teşvikler ve bir takım uygulanan vergiler hem üretim hem de tüketimi doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileyen unsurlardır (Yalçın, 2016).

4. ÇEVRE POLİTİKALARI, TEMEL İLKELERİ VE YEŞİL EKONOMİ PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ

İçerik, amaç ve yöntem açısından devlet aktivitelerini düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının kapsamı şeklinde tanımlanan politika, izlenmesi gereken yol olarak ifade edilmektedir. Çevre politikası ise birbirinden farklı birçok tanıma sahip olan bir kavramdır. Yapılan araştırmalar sonucu iki farklı görüşün bulunduğu terim birinci gruba göre çevre konusu üzerine ülkenin tercih ve hedeflerinin belirlenmesi iken ikinci gruba göre çevre problemlerinin çözümüne odaklı gelecek zamana yönelik benimsenen ilke ve tedbirler şeklinde tanımlanmaktadır Demiral ve Evin (2014: 38). En genel anlamı ile çevre politikası, ülkenin çevre hakkında ve çevre problemleri ile alakalı çözüm arayışlarına yönelik tercih ve hedeflerinin belirlenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu politikada esas alınan, doğal varlıkların muhafaza edilerek halkın sağlıklı çevrede yaşamlarının sağlanmasıdır (Torunoğlu, 2013). Toplumsal üretim, tüketim

yapılarının sebep olduğu problemlerin çözümüne yönelik belirli hedefler ve önlemler belirlemek, söz konusu önlemlerin sebep olduğu dışsallıkların nasıl paylaşılacağı ile ilgili olan çevre politikası sadece çevreyi korumaktan ziyade kentleşme, ekonomik büyüme, yönetim gibi birçok bölümle alakalı politikalarla yakından alakalıdır Demiral ve Evin (2014: 39). Devlet bakış açısından değerlendirdiğimizde toplumda sağlıklı yaşanabilir bir çevre sağlamak için yapmış oldukları çevre politikaları her ülkenin önceliklerine göre farklılık göstermektedir. Genel anlamda çevre politikaları ile ilgili benimsenen ortak hedefler:

- Bireylerin sağlıklı mutlu bir yaşam sürmeleri için sağlıklı çevreyi güvence altına almak
- İnsan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan zararlı etmenlerden ekosistemi korumak
- Zararların hava, su, toprak ve canlılar âlemi üzerinde meydana getirdiği hasarları ortadan kaldırmaktır (Terzi, 2017).

Çevre ile ilgili düzenlemelerin yapılmasının yanı sıra devletin sahip olduğu tüm organları yönlendirme özelliğine sahip olan çevre, politika ilkeleri, politikaların kurumsallaşmasına ve uluslararası işbirliğinin yükseltilmesine katkı sağlamaktadır (Terzi, 2017: 38). Karar alıcı mercilere çevrenin korunması konusunda politikalar için yol gösterici olan bu ilkeler beş başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi, Kirleten Öder İlkesi, İhtiyat İlkesi, Önleme İlkesi, Katılım İlkesi ve son olarak İşbirliği İlkesi'dir. Söz konusu ilkelerin açıklamaları şöyledir:

4.1. Kirleten Öder İlkesi

Uluslararası platformun önemli gündem maddesi olan çevre problemleri hakkında çözüm yolları aranan dönemde bu ilke Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından ortaya konmuştur. Kirleten öder ilkesine ilk defa Çevresel Politikaların Uluslararası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi adlı metinde yer verilmiş ve üye devletlere çevre hakkında politika belirlerken bu kavrama önem vermeleri gerektiği vurgulanmıştır (Turgut, 1995). Kaynakların tahrip edilmesi süreci meydana gelen olumsuz durumu önlemek için ortaya çıkan ilkenin amacı, sürdürülebilir kalkınma felsefesinin başarılı olmasıdır (Tanrıvermiş, 1997). Söz konusu ilkenin hem dar hem de geniş anlamı mevcuttur. OECD tarafından yapılan tanım; çevrenin kirleten tarafından kabul edilebilir durumda olmasını sağlamak için kamu otoritelerince belirlenen kirliliği önleme, kontrol önlemlerinin masraflarına katlanması şeklindedir. Yapılan bu tanım dar kapsamlıdır. Burada açıklama sadece yükümlülüğü kapsamaktadır. Maddi gelir seviyesi yüksek olan bireylerin çevreyi kirletip daha sonra bunun karşılığı belli meblağ ödemeleri bu ilkenin amacına ulaştığını söyler oysaki çevre hiçbir zaman eski haline getirilemez. Kavramın geniş anlamı olabilmesi için yükümlülüğün yanı sıra sorumluluk terimini de içermesi gerekir (Uzel, 2017). Kirliliğe sebep olan durumlardan vergi alınan kirleten öder ilkesi esasen dışsallığa son vermeye dayanmaktadır. Bu noktadaki amaç atıkların belirlenen miktar üzerinde olması sonucu çevre vergileri ile fazlalığın fiyatlandırılmasıdır. Böylece gerek üretici gerekse tüketicinin işlevleri kısıtlanarak kirlilik miktarında azalmalar olup sosyal maliyetlerin pozitif yönde etkilenmeyeceği düşünülmektedir (Karaman, 1992). Esasen çevre değerlerinde bozulmalar yaşanmadan gerekli korumaların sağlanması olan ilke günümüzde OECD ülkelerinde kirliliği önlemek adına belirli ölçümlere tabi olmaktadır (Tanrıvermiş, 1997). Türkiye'de ise kavram mali amaçlı kullanılıp dar anlamdadır. Aslında bu ilke ortaya çıkan zararın telafisini sağlamayı amaç edinmiştir. Dolayısıyla tek başına uygulanması yetersiz kalacaktır. Önemli olan problemin ortaya çıkmadan önlenmesidir. Bu yüzden özen gösterme ilkesi ile birlikte kullanılması başarılı sonuçlara neden olacaktır (Uzel, 2017).

4.2. İşbirliği İlkesi

Daha etkin çevre politikasının yürütülmesine katkıda bulunmak için gerek devletin, yerel yönetimlerin gerekse özel işletmeler, vatandaşlar ve sivil toplum örgütlerinin birlikte hareket etmelerini esas almaktadır. Çevre problemlerinin evrensel ve çok yönlü olması bu ilkenin önemini göstermektedir. Çünkü ortak çaba politikaların, belirli planların ve hukuk kurallarının uygulanmasında meydana gelen olumsuzlukların çözüme kavuşturulmasında gereklidir (Terzi, 2017).

4.3. Önleme İlkesi

Bu ilkede can alıcı nokta problemin ortaya çıkmadan önlenmesidir. Eğer ki sorun ortaya çıktıysa önemli olan sorunun ortaya çıkış nedenlerini doğru bir şekilde tespit edip tamamen ortadan kaldırılmasıdır

(Uzel, 2017). Önleme ilkesi çevre problemlerini ortadan kaldırmak, geçmişte yapılan yanlışlıkların olumsuz sonuçlarını öngörmek ve gelecekte bu olumsuz tablonun giderilmesini amaçlamaktadır (Terzi, 2017). Bu ilkenin iki tane alt unsuru söz konusudur. İlki yakınlık iken diğeri kaynaktan önleme ilkesidir. Birincisinde asıl olan meydana gelen çevresel atıkların başka yerlere yayılması sonucu ortaya çıkacak olumsuzlukların engellenmesi çevresel atıkların kontrollü şekilde yok edilmesidir. Kaynaktan önleme ilkesinde ise oluşabilecek çevre problemlerinin ortaya çıkmadan engellenmesi adına emisyon ölçütlerinin ön planda yer almasını sağlamaktır (Uzel, 2017).

4.4. İhtiyat İlkesi

Daha çok hukuki bir yaklaşım olan ihtiyat ilkesi ekosistemi uzunca bir süre korumayı amaçlayarak, oluşabilecek çevre problemlerini önceden tahmin edip olası zararları önlemeyi benimsemiştir (Mutlu, 2006).

4.5. Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi

Kalkınma ile çevrenin birbiri ile ilişkilerinin değerlendirilmesinde temel bir yaklaşımdır. Bu kavram çevre sorunlarını sadece kirliliğin azaltılması olgusundan çıkarıp doğal kaynakların korunmasını da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi bir ülkenin kendi sınırlarını aşacak çevre tahribatına neden olmadan öz kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğunu benimser aynı zamanda doğal kaynakların aşırı kullanılmasına izin vermeyip gelecek nesillerinde düşünülmesi gerektiğini ifade eder (Terzi, 2017).

4.6. Katılım İlkesi

Bireylerin yaşamlarını şekillendirecek çevresel yönetim sürecinde etkin olup bu süreci yönlendirmeleri şeklinde tanımlanır (Turgut, 1995). Literatürde hem dar hem de geniş anlamı bulunan kavram iki önemli noktaya değinmektedir. Bunlardan ilki, katılımın doğrudan yönetim anlamına gelmediğidir. Amaç: çevrenin korunması, çevresel varlıkların evrenin ortak unsuru olmasıdır. Çevreyi kirletenlerin söz sahibi olmaları sadece hak olarak değil aynı zamanda bir ödevdir. İkincisi ise çevrenin korunması adına bireyler için anayasalarla verilen ödevlerin gerçekleştirilmesi adına sağlanacak rolün aktif bir nitelik taşıdığına açıkça ifade etmesidir (Uzel, 2017).

4.7. Küresel Çevre Politikaları ve Türkiye’de Çevrenin Korunmasına Yönelik Mevzuat

Küresel ölçekte çevre politikaları iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki politikaların oluşturulmasındaki düzenlemelerken ikincisi çevre eylem politikalarıdır.

4.7.1. Düzenlemeler

Çevre hukukunun gelişmesi noktası bir takım çalışmalar yapan Birleşmiş Milletler kendi bünyesinde farklı uzmanlık birimlere sahiptir. Bu birimler Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), UNEP ve OECD olup çevre ile ilgili çalışmalar yaparak, çevre sorunun çözümüne ilişkin politikalar oluşturmuşlardır. Ayrıca birimlerin çalışmaları sayesinde çevre problemleri başarılı şekilde uluslararası düzeye taşınmıştır. Çevre için ortaklaşa çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmişler ve devletlerarası yardımlaşma ve işbirliğinin temelini oluşturan Stockholm ve Rio Konferansları, BM’ler sayesinde hayata geçirilmiştir (Kılıç, 2001). 1972 Stockholm Konferansı’nda çevre hakkında bir takım programların oluşturulması gerektiği duyurulmuş bunun üzerine AB harekete geçerek çevre politikalarının temelini oluşturup, yönetsel çalışmalarında çevreye yer vermeye başlamıştır. Bunun üzerine 1971-1983 tarihleri arasında iki tane eylem programı hazırlamışlardır (Kılıç, 2001). 1987 yılında Avrupa Tek Senedi’nde ilk kez bağımsız ve farklı şekilde çevre problemine değinilmiştir. Çevreye özgü başlık getirilerek çevrenin korunup iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Duru, 2007). 1992 yılındaki Maastricht Antlaşması ile AB’nin hedefleri arasında çevrenin korunması ilk kez net bir şekilde yer almış, çevre politikası kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Maastricht Antlaşması çevresel değerlerin öneminden bahsedip bu değerlerin politika oluşturması esnasında korunması gerektiği vurgusunu yapmış ilk kez politikaların sürdürülebilirlik kapsamında belirleneceği söz konusu olmuştur (Terzi, 2017). Kurucu antlaşmanın değiştirildiği Amsterdam Antlaşması ile ortak çevre politikaları sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile belirlenmeye başlanmıştır. Bu antlaşmanın devamı niteliğindeki Nice Antlaşması (2001) su kaynakları ile ilişkili ekleme yaparak çevre politikasını genişletmiştir (Özçelik ve Barut, 2017).

4.7.2. Çevre Eylem Programları

Stockholm konferansı ile gündeme gelen eylem programları, çevre hakkındaki yasal düzenlemeler için ve çevre hususunda oluşturulan politikalarda ana ilkelerin oluşturulmasında yol göstericidir. Uygulanması konusunda bağlayıcılığı olmayan programlar, ortak çevre politikalarının ilk adımı olarak kabul edilmektedir (Terzi, 2017). 1973 yılında başlayarak dönemler halinde yedi tane eylem programı oluşturulmuştur. Bu programlar çevre politikalarının hedeflerini, uygulanma şeklinin nasıl olacağını belirtmekte aynı zamanda çevre politikaları için yeni fikirler vererek ilerleyen dönemlerdeki çalışmalar için hukuki bir temel oluşturmaktadır. Altıncı eylem programının yerini alan son eylem programının bitiş tarihi 2020 olarak belirlenmiştir (Demir, 2017). Türkiye’de ise Küresel problem olan çevre sorunlarının gündeme gelmesi konusunun önem kazanmasına neden olmuştur. Mevzuatımızda bulunan anayasa, kanun, yönetmeliklere ek olarak çevre politikaları kalkınma planları içerisinde de yerini almıştır (Karakuzu, 2010; Özkan ve Biçer, 2015). Çevre hakkında mevzuat uygulamalarının tarihsel serüveni incelendiğinde kökenlerinin Osmanlı dönemine dayandığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet’in yeşil alanların korunması, aynı zamanda Haliç’in denetimi konusunda bir takım düzenlemeler yapması, Kanuni’nin halk sağlığı ile ilgili düzenlemeleri ve ormanların korunması çevre problemlerine yönelik alınan ilk tedbirler arasında sayılmaktadır (Algan, 2000). Cumhuriyet’ten günümüze çevre mevzuatı 1930’lu yıllarda ilk Belediye Kanunu’nun çıkarıldığı döneme uzanmaktadır. Belediyelere 1580 sayılı kanunla insan sağlığını temel alan görev ve yetkiler verilmiştir (Resmi Gazete, 2003; 25165). Öncelikli olarak anayasada çevre ile alakalı ilk düzenleme 1961 yılında yapılmış, devletin sağlık hakkı konusunda görevli olduğu belirtilmiştir (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2015: 260-316). 1970 yılına kadar çevrenin korunmasına ilişkin hükümler birbirinden farklı çeşitli yasalarda yerini almıştır. 1972’de Birleşmiş Milletler “İnsan ve Çevresi” konulu konferansta çevrenin korunması hususunda önemli ve ciddi kararlar alınması doğrultusunda üye ülkelerde çevre hakkında kurumsal örgütlenmelerin başlaması etkisi ile ilk ciddi oluşum olan Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu olmuştur (Alica, 2008). 1972 tarihinde yapılan Stockholm Konferansı ile çevre politikaların planlı şekilde düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle 1978 tarihinde Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur (Terzi, 2017). Ardından ülkemizde yaşanan darbe ile 1982 de tekrar değişen anayasada, çevre ile ilgili doğrudan ve dolaylı olmak üzere birçok madde yer almıştır. 43, 44, 45, 63 ve 169. maddelerde dolaylı şekilde yer alan çevre 56. maddede tüm canlıların sağlıklı çevrede yaşama hakkının olduğu, devletin ve vatandaşların çevreyi korumak, kirliliğini önlemek konusunda etkin rol aldıkları ve devletin bir takım yükümlülükleri olduğu özellikleri ile doğrudan çevre konusuna yer vermiştir. 1983 yılında müsteşarlığın yoğun çalışmaları sonucu Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir (Terzi, 2017). Anayasa ilkeleri altında çıkarılan Çevre Kanunu, toplumun yapmış olduğu faaliyetlerden ötürü çevreye vermiş oldukları zararları minimum seviyeye düşürmeye yöneliktir (Zanbak, 2007). 9 Ağustos 1983 tarihinde kabul edilip 11 Ağustos tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren kanun otuz iki madde ile ek maddelerden oluşmaktadır. Esas amacı ise sürdürülebilirlik ilkesi çevresinde tüm canlıların yaşam alanı olan çevrenin korunması olarak belirtilmiştir (Koçarlan, 2015). Danıştay kontrolüne tabi olan yönetmelikler ise çevre mevzuatımızda çevreye yönelik hem doğrudan hem de dolaylı şekilde çıkartılmıştır (Karakuzu, 2010). Çevre yönetimi 1984 yılına kadar Müsteşarlık olarak devam etmiş ve bu yıldan sonra yine Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğüne dönüşmüştür. Çevrenin korunması gerektiği ve de çevre politikalarının hayati önem taşıdıkları 1989 yılına kadar fark edilmemiştir. Ardından çıkarılan KHK ile Genel Müdürlük yeniden bu tarihte Müsteşarlık düzeyine yükseltilmiştir (Resmi Gazete,1989: 20337). Çevrenin yönetiminin yanı sıra örgütlenmesi konusunda en önemli gelişme 1991 tarihinde yaşanmış, müsteşarlığın görevi 443 sayılı KHK ile bağımsız bir Çevre Bakanlığı kurulması ile son bulmuştur (Şengün, 2015:114). 2011 yılında Bakanlık, Çevre ve Şehircilik olarak yeniden düzenlenmiş; bu duruma ek olarak Çevre Kanunu’nda yapılan düzenlemeler ile mevzuatın sınırları genişletilmiştir (Terzi, 2017).

Yukarıdaki değişikliklerin yanı sıra çevre ile ilgili hem gerekli düzenlemeler hem de tebliğ ve uluslararası sözleşmeler de mevcuttur. Türkiye’de 2015 yılına kadar birçok sayıda çıkarılan yönetmelikler ve çevreyi korumaya yönelik anlaşmalar Tablo 3’te başlıklar halinde verilmiştir.

Tablo 3: Yönetmelik ve Sözleşme Başlıkları

YÖNETMELİKLER	ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER
Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	Basel Sözleşmesi
Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	Viyana Sözleşmesi
Hava Kalitesinin Kontrolü Yönetmeliği	Montreal Protokolü
Su Kirliliği ve Tıbbi Atıkların Kontrol Yönetmeliği	İklim Değişikliği ve Çevre sözleşmesi

Kaynak: Koçarlan, 2015: 33; Karakuzu, 2010: 130-131.

1970’li yıllardan itibaren küresel problem olan çevre sorunlarının gündeme gelmesi Türkiye’de çevre konusunun önem kazanmasına neden olmuştur Özkan ve Biçer (2015: 8). Türkiye’de çevre politikalarını şekillendiren; anayasa, kanun, yönetmelik ve tebliğlerin yanı sıra çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler de mevcuttur (Karakuzu, 2010). Fakat konu ile ilgili düzenlemelerin ilk defa kalkınma planları içinde yer aldığı görülmüştür. 1963-1967 yılını kapsayan birinci beş yıllık kalkınma planında çevre sağlığı şartının geliştirilmesi ile başlayan süreç, kapsamlı bir şekilde ilk defa üçüncü beş yıllık kalkınma planında yer almıştır. Bu dönemde hava kirliliklerine yer verilip, Türkiye’de çevre sorunlarının belirlenmesi üzerine adımlar atılmıştır. Aynı zamanda, oluşturulacak çevre politikalarının hem sanayileşme hem de büyümeyi engellemeyecek çerçevede olmasına özen gösterilip halka çevre bilinci aşılanmıştır (Çevre Doktoru, 2016). Dördüncü beş yıllık kalkınma planında, Türkiye’de toprak aşınmasının en önemli çevre problemi olduğundan bahsedilmiştir. Sadece çevre projeleri ve yeşil alanların artırılması gibi adımlar atılmış çevreyi koruma kapsamında politikalar gündeme gelmemiştir (Özkan ve Biçer, 2015: 86). Şimdiye kadarki planlı dönemlerde kalkınma hedeflerin başrolde olması ve çevre problemlerinin bir sonraki plana itilmesi beşinci beş yıllık kalkınma Döneminde de mevcut durumunu korumuştur. Fakat bu planlı dönemde çevre konusundaki ilk önemli adım, çevre sorunlarının tanımı yapılması ve sürdürülebilirliğin vurgulanması ile olmuştur. Aynı zamanda bu planda; 1982 Anayasası’nda çevre kavramının yer aldığı ve çevre kanununun yine bu dönemde yasallaştığı görülmektedir (Karakuzu, 2010). Sürdürülebilir kalkınma kelimesinin farklılaştırıldığı altıncı dönemde, çevre bilincinin yaygınlaşarak kirliliğin önceden önlenmesi amaçlanmıştır. 1990-1994 yıllarını kapsadığı dönemde yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmak adına AR-GE’nin desteklenmesi gerektiği gibi konulara öncelik vermiştir Özkan ve Biçer (2015: 9). Çevrenin korunması hakkında yaptığı düzenlemenin gerekli bağlantıların sağlanması noktasında çevre kanununun ve çevre bakanlığının yetersiz olduğu maddelerine yer verilen yedinci kalkınma planında, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, gelişen teknolojilerin çevre dostu olması ve hem uluslararası standartlara hem de AB normlarına uygun çevre sorunların çözümü için bir yol izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır Özkan ve Biçer (2015: 68-87). Çevreye duyarlı işlerin ülke istihdamı açısından öneminden bahsedilmiş yeşil iş kavramı resmiyete kavuşmuştur. Temel hedef; çevreye duyarlı işletmelerde istihdam sayısının yükseltilmesi şeklinde düzenlenmiştir (Başol, 2018). Son olarak, bu dönemde bazı kanunların çevre planlanmasına uygun revize edilmesi gerektiğine yer verilmiştir Özkan ve Biçer (2015: 68-87). Çevre problemlerinin çözülmesi adına gerek mevzuatta gerekse kurumsal yapının oluşturulmasında belli başlı ilerlemelerin kaydedildiği 2001-2005 dönemine ilişkin hazırlanmış olan sekizinci beş yıllık kalkınma planı’nda (Karakuzu, 2010), ilk kez sera gazı emisyonuna yer verilmiş, yeşil iş terimi daha net hale getirilmiştir (Başol, 2018). Bu planda tasarrufun sağlanması, verimliliğin artırılması konusunda düzenlemeler olacağı belirtilmiştir Özkan ve Biçer (2015: 68-87). Fakat politikaların hem sosyal hem de ekonomik birleşimi sağlanmamıştır (Karakuzu, 2010). Dokuzuncu kalkınma planında AB’ne uyum süreci çerçevesinde belirli düzenlemelerde çevre ile ilgili finansman ihtiyaçlarına yer verilmiştir Özkan ve Biçer (2015: 10). Aynı zamanda yeşil iş kavramının da ilk kez tam anlamıyla yer aldığı rapor olmuştur. Böylece kalkınma planında sürdürülebilirlik çerçevesinde istihdam odaklı olarak yerini almıştır (Başol, 2018). Son olarak kirleten ve kullanan öder gibi yeni ilkeler benimsenmiştir (Çevre Doktoru, 2016). Çevrenin korunmasına yönelik tüm planlar arasında en geniş ve en kapsamlı plan olan onuncu kalkınma planı, yeşil ekonomiye dayalı büyümenin gerçekleştirilmesinin hem önemi hem de gerekliliğini vurgulamaktadır. Kentsel dönüşüm, kentsel altyapı, kırsal kalkınma, mekânsal planlamalar, mekânsal gelişmeler, çevrenin korunması gibi alt başlıklar, yaşanılabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevre başlığı altında yerlerini almaktadır Özkan ve Biçer (2015: 10). Diğer planlardan farklı olarak, yeşil işlerin yaratılması sadece yenilenebilir enerji gibi belirli konuda sınırlandırılmayıp, hizmet, tarım, turizm, inşaat ve imalat sektörlerinde yeşil üretim kapasitelerinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Başol,

2018). 2019-2023 dönemini kapsayan on birinci kalkınma planının hedefleri arasında yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir çevre maddesi yer almaktadır. Bu ekseninde belirlenen hedefler ve politikalar üç madde altında toplanabilir. Bunlar; hem şehirler hem de kırsal bölgelerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, gelişmişlik farklarının bölgeler arasında minimum düzeye indirilmesi, sosyal, ekonomik faydaların artırılmasına paralel çevrenin korunmasıdır (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği [TMMOB], 2019).

4.8. Çevrenin Değerlendirilmesinde Yeşil Ekonomi Kavramı

Ekonomik faaliyetlerin sebep, çevre problemlerinin ise sonuç unsuru olarak değerlendirildiği literatürde çevre ile ekonomi arasında bir ilişki olduğu gün yüzüne çıkmıştır (Keleş ve Hamamcı, 1993). Çevre sorunlarının meydana gelmesinde temel sebep çevre etiğinden yoksun bireyin ekonomik faaliyette bulunmak amacı ile çevreyi acımasızca kullanıp tahrip etmesi ve tüketmesidir (Wilkinson, 2002). İnsanların kendi ihtiyaçları çerçevesinde doğayı kullanıp yeryüzünde geri dönüşü olmayan ciddi tahribatlara yol açmaları, ekolojik döngülerin hızlı bir şekilde bozulmasına, biyolojik çeşitliliğin günden güne azalarak yok olmasına neden olmaktadır Turan, Erkurt & Balcı (2017:85). Ayrıca sanayileşmenin de büyümede kilit unsur olarak görülmesi büyümenin ise mutlak değer artışına neden olacağına düşünülmesi bir takım sonuçlara neden olmuştur. Üretim ve büyümenin odak noktası olması çevre unsurlarının düşünülmeden yok edilmesini, emekte azalmaları ve kirlilik artışlarını meydana getiren ekonomik sistemlere neden olmuştur (Kayaer, 2013:164; Turan vd., 2017). Bu sebeple büyüme çabaları ekosistemde bozulmaları tetikleyen en büyük faktör olarak kayıtlara geçmiştir. Doğal kaynakların sürdürülebilirliği, aynı zamanda çevrede oluşan bozulmaları ortadan kaldırması, ekonomik faaliyetlerin çevreye daha duyarlı olmasının ihtiyaç haline geldiği noktada yeşil ekonomi oldukça önemli rol almaktadır (Turan vd., 2017: 81). Çünkü bireyi, yeryüzü boyutları ve ekosistemi bir bütün olarak incelemeyi amaçlayan yeşil ekonomi, hızla değişen dünyada hem küresel kriz hem de iklim değişikliklerine çözüm olacaktır. Son dönemde tüm dünyanın çevreci teknolojilere, politikalara ve yatırımlara yönelmesi ile ortaya çıkan yenilenebilir enerjilerin esas alındığı ekonomi anlayışı şeklinde ifade edilen yeşil ekonomi, hem küresel iklim değişikliğine hem de küresel finansal krize çare olacak önemli bir seçenek şeklinde değerlendirilmektedir (Turan vd., 2017: 81,86). Sadece sosyal ve ekonomik açıdan değil, en önemlisi çevresel sürdürülebilirlik adına; var olan ekonomik düzende hayata geçirilen bir takım faaliyetlerin ekosistemde oluşturduğu zararları minimum seviyeye indirme çabaları literatürde yeşil ekonomi uygulamaları olarak adlandırılır. İşletmelerin faaliyette buldukları süreçlerin yeşile uygun yani çevre dostuna dönüştürülmesi, bu uygulamaların amacını oluşturmaktadır. Üretim, pazarlama, dağıtım süreçlerinden kaynaklanan çeşitli atıklar ve gazlar Şekil 3'te yer alan yeşil ekonomi uygulamaları sayesinde önlenmektedir (Gülmez, 2016).

Şekil 3: Yeşil Ekonomi Uygulamaları

Kaynak: 2016 yılında Yavuz Selim Gülmez tarafından yayınlanan Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi Uygulamaları: Tokat İli Örneği adlı yüksek lisans tez çalışmasından oluşturmuştur.

Firmaların göstermiş olduğu duyarlılıklar sayesinde doğa çok daha az zarar görekerek insan ihtiyaçları karşılanmaktadır. Fakat bu konuda sadece firmaların harekete geçmesi geri dönüşü olmayan tahribatları azaltmada yeterli olmamaktadır. Devlet gerekli regülasyonlar ile olaya müdahale ederek hem tüketici hem de üreticilere belirli yaptırımlarda bulunmalıdır. Uygulamış olduğu vergi sistemi konuya örnek olsa da Türkiye’de bir takım eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksikliklere bir sonraki başlıkta detaylı şekilde yer verilmiştir.

4.8.1. Yeşil Ekonomi Yolunda Türkiye’deki Çevre Vergileri

Ülkemizde doğrudan çevreyi koruma amacı güden tek vergi türü çevre vergisi iken, dolaylı yollardan çevre düzenini etkileyen Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) gibi vergiler de mevcuttur. Çevre sorunu daha çok yerel yönetim kapsamına girdiğinden devlet bu vergilerin temin edilmesini yerel yönetimlere vermiştir. Vergi ödemeleri işletme ve konutlar için farklılık göstermektedir. İşletmeler tesis tür ve boyutu esas alınarak yıllık vergi öderken bu vergi ödemeleri sabit tutulmuştur. Konutlarda ise ödeme şekli su tüketim faturası ile sabit götürü üzerinden alınmaktadır. Ancak tarife farklılıkları asıl amaç olan kirliliği önlemekten uzaklaşmaya neden olmaktadır (Reyhan, 2014). Motorlu taşıtlar vergilerini çevre vergisi başlığı altında inceleyen OECD’nin amacı taşıtların emisyonları nedeniyle çevreye zarar vermelerinden ötürü taşıtların kullanım oranlarına sınırlama getirmektir (Canpolat, 2009). Fakat Türkiye’de bu vergiler doğrudan bir çevre vergisi değildir. Bunun sebebi alınan vergide asıl amaç kamuya gerekli finansmanın sağlanması, diğer taraftan gelir dağılımında eşitlik meydana getirmesidir. Harcama vergisi olan özel tüketim vergisi genellikle lüks olarak adlandırılan tüketim mallarından tedarik edilmektedir. Çevre ile ilişkisi ise taşıtların da bu grupta yer almasından kaynaklanmaktadır (Demir, 2017). Taşıtların hakeza akaryakıt taleplerini doğurmakta çevre, egzozlar nedeniyle kirletilmektedir. ÖTV ise dolaylı yoldan çevre ile ilişki içerisindedir. Taşıtlar ve akaryakıt fiyatlarının yükseltilmesi ile öncelikli olarak tüketim miktarını esas alıp, vergilerde mali amaç ön plana çıkarken çevreye verdiği zarar ikinci plana atılmaktadır (Reyhan, 2014).

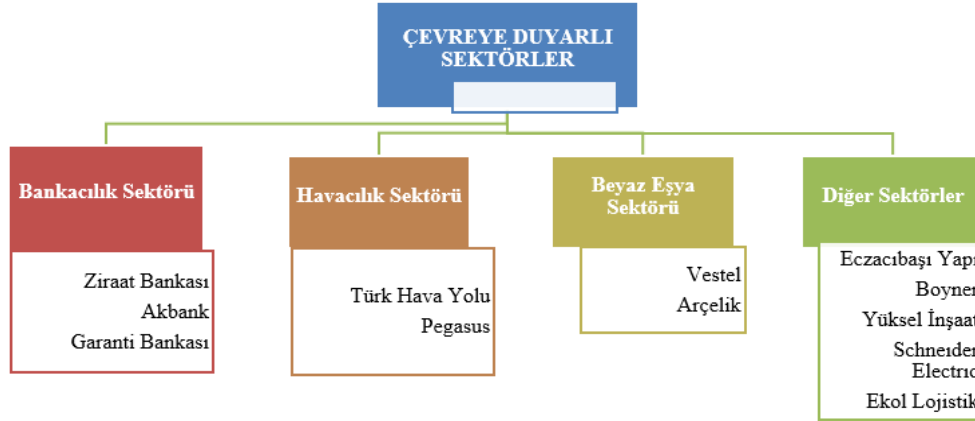
5. TÜRKİYE’DE YEŞİL DÖNÜŞÜMÜN İSTİHDAM POTANSİYELİ VE YEŞİL DÖNÜŞÜM ÖRNEKLERİ

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 2012 yılında yayınlamış olduğu raporda, gelişmekte olan ülkelerin yeşil ekonomiye doğru yol alıp, sürdürülebilir çevre ile ülke ekonomisinin ivme kazandığı konusunun altı çizilmiştir (ILO, 2012). Yeşil ekonominin beraberinde gelişen kavramlardan biri olan yeşil iş ILO tarafından gerek ekonomilerin gerekse iş yerlerinin insan onuruna yakışan işi sunmalı aynı zamanda sürdürülebilir düşük karbon ekonomisi değerlerine geri dönüşüm sağlanmalı şeklinde tanımlanmaktadır. ILO 2018 yılında yayınlamış olduğu Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm isimli raporda yeşil ekonomiye entegre olunması sonucunda iş kayıpları meydana gelirken bu dönüşümü destekleyecek doğru politikaların hayata geçirilmesi ile 2030 yılına geldiğimizde 24 milyon yeni iş sahası oluşacağını belirtmiştir. Raporun sonucunda yeşil ekonominin hayata geçirilmesi gelecek nesil için ümit vaat ederken birçok fakir insana da daha iyi hayat sunacağı belirtilmiştir. Ancak bu durum Türkiye açısından değerlendirilecek olursa, özel sektörde istihdam edilen yeşil yakalılar hakkında güncel veri eksikliği yaşanması ülkemizdeki yeşil ekonominin yansımaları olan istihdam boyutunu tam anlamıyla değerlendirme fırsatı vermemektedir (Baykan, 2009). Kamu tarafından elde edilen veriler değerlendirildiğinde ise bu rakamların tutarlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Konu ile ilgili sadece ülkemizde 50 bin civarında yeşil yakalı istihdam edildiği tahmin edilmiştir. TÜİK tarafından yayınlanan veriler her ne kadar yeşil istihdamı tanımlama noktasında eksik kalsa da rakamlar incelendiğinde 2004 yılına kıyasla 2012 yılında istihdam oranlarında azalmalar gözlemlenmiştir Topal ve Özer (2014: 270-271). Aynı zamanda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün kapatılması kamuda çalışan yeşil işçi sayısında düşüşe neden olmuştur (Baykan, 2009). Yapılan literatür taramalarında AR-GE’ye önem veren ülkelerde yeşil iş yaratma konusunda başarılı oldukları görülmüştür. Böylece Türkiye’de de istihdamın artırılması için devletin AR-GE harcamalarına dönük politikalar üzerinde çalışmalar yapması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Baykan, 2009).

5.1. Türkiye’de Hayata Geçirilen Yeşil Dönüşüm Örnekleri

Eğitim düzeylerinde artış yaşanması, iletişim ağının hızla gelişmesi bütün konularda olduğu gibi çevre hakkında da bireyleri duyarlı olmaya yöneltmiştir. Yapılan araştırmalar ile çevrenin korunması adına hareket eden yeşil tüketici adı altında yeni bir pazar bölümünün ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu

araştırmalar ile artık tüketicilerin çevre dostu, geri dönüşümü sağlanan ürünlere yöneldiği görülmüştür (Koçarlan, 2015). Özellikle bilinçli tüketicilerin çocuklarına yaşanılabilir çevre bırakma düşüncesiyle hareket etmesi firmaları harekete geçiren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Çünkü firma tüketici talebi doğrultusunda hareket edip onların isteklerini cevaplandırması ile sürdürülebilirliğini korumaktadır. Bu noktadan hareketle ülkemizde de yeşil tüketici isteğini karşılamak adına meydana gelen yeşil firmalarda temel hedef rakiplerinden önde olmak için çevreyi korumak adına kendilerini revize etmek olmuştur. Bu işletmelerin en önemli özellikleri az hammadde kullanarak daha az atık oluşumunun meydana gelmesi böylece kirliliğin azalması olmuştur. Üretim maliyeti düşen firmalarda bu sürecin meyvelerini yiyerek net karlılıklarında artışlar meydana gelecektir (Koçarlan, 2015). Türkiyede işletmelerin çevre hassasiyetini artmaya başlaması ile yeşil ekonomi adına çevreye duyarlı çalışan firmalardan bazıları sektörel bazda Şekil 4’te verilmiştir.

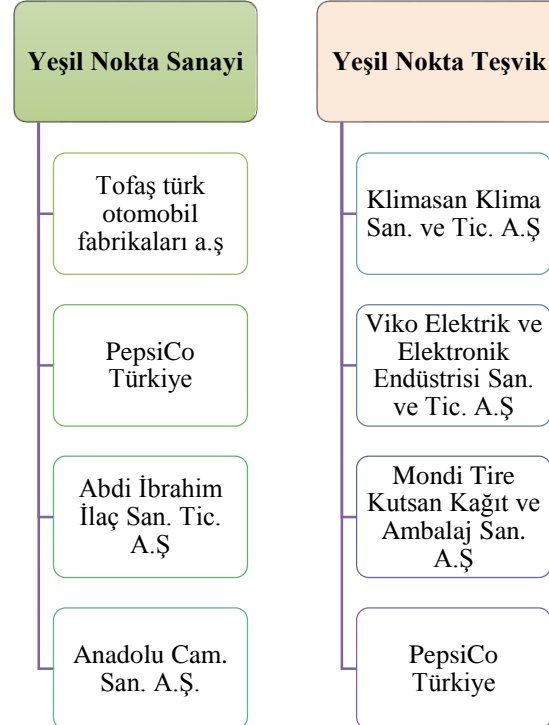

Şekil 4: Çevreye Duyarlı Sektörler

Kaynakça: Yazar tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek oluşturulmuştur.

Bankacılık sektörü altında üç tane banka yer almaktadır. Bunlardan Ziraat Bankası çevre ilişkisini kontrol altında tutmak adına, tutarlı çevresel hedef stratejileri benimsemiştir (Koçarlan, 2015). Banka yeşil ekonomi adına duyarlılıkla hareket edip, tüm şubelerinde enerji ve emisyon ölçümlerini takip altında tutmaktadır. Aynı zamanda daha yeşil Türkiye için kâğıt israfını önleme çalışmaları başlatmıştır. Kâğıt miktarını azaltmak için elektronik kaynakların kullanımını arttırmıştır. Çalışanları iki taraflı baskı almaya yönlendirmiştir. Böylece yüksek düzeyde baskı tasarrufu sağlanmıştır. Kullanım tarihi biten tüplerin çevreye atık olmaması için yetkili firmalarla iletişim halinde olup kimyasalların çevre zararlarını imha etmiştir (Ziraat Bankası Sürdürülebilirlik Raporu, 2017). Akbank yeşil ekonomi yolunda öncelikli olarak çalışanlarına eğitimler vererek konu ile ilgili farkındalık yaratmıştır. Enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji projelerine yapmış olduğu kredilerle çevresel sürdürülebilirliğe destek olmuştur (Akbank Sürdürülebilirlik Raporu, 2018). Son olarak Garanti Bankası sosyal sorumluluk çerçevesinde çevre projelerine katkı sağlamıştır. Bir diğer sektör olan havacılık sektöründe örnek olarak iki firma yer almaktadır. Bunlar: Türk Hava Yolu ve Pegasus'tur. Hizmetlerinde öncelikli hedefi çevreyi korumak olan Türk Hava Yolu gürültü kirliliği için gerekli önlemleri alıp, yakıt verimliliği adına yapılan tüm proje ve girişimleri destekler, biyolojik çeşitliliğin korunmasına destek olmak için su tüketim ve emisyonu azaltmak için gerekli tedbirleri alır (Koçarlan, 2015). Beyaz eşya sektöründe yer alan Vestel çevre ile ilgili tüm çalışanlarını bilinçlendirerek sosyal sorumluluğunu yerine getirmiştir. ‘Ürün yaşam döngüsü boyunca çevreci yaklaşım ilkesi ile enerji ve çevre yönetimi yaklaşımının temelini oluşturan bir başka firma Arçelik çalışanlarına çevre, emisyon, enerji yönetim sistemleri, çevre mevzuatı, kimyasal, atık yönetimi ile hijyen konularında eğitim hizmetleri sağlamış bu konuda bilinçlendirilmiştir. Enerji kullanım miktarını tespit etmek için bütün üretim süreçlerin her aşamasında enerji verimliliği sorgulanmıştır. Buradan hareketle gerekli iyileştirmeler için projeler yapıp enerji kullanım miktarını düşürmeyi başarmıştır (Koçarlan, 2015). Diğer sektörler altında çevreye duyarlı altı firma örnek olarak verilebilirler. Bunlardan ilki olan Eczacıbaşı Yapı, 2000’li yılların ortasından itibaren sürdürülebilirlik dönüşümüne başlamıştır. “Daha yeşil bir sürece geçiş” ilkesi tüm birimleri kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Vitra ve Artema markaları altında geliştirdiği, “Blue Life” ürünlerde sürdürülebilirlik “anlayışını” benimseyen “yeşil banyo çözümleri” ile üretim, tasarım ve yönetim süreçlerinde gerek

enerji gerekse doğal kaynak tüketimi, karbon salınımı azaltılmak için çalışmalarını sürdürmektedir. “Mavi Gezegenimiz İçin” sloganıyla yola çıkan Blue Life’in temelinde gelecek nesillere mavi dünya bırakmak yer almaktadır. Blue Life’ta amaç su kullanımını minimum seviyeye indirmektir. Aynı zaman taşımacılıkta da yeşil lojistik felsefesinden hareket eden firma, tasarımlarını yeşil ürün üzerinde yoğunlaştırmıştır (ILO, 2015). Müşterilerini sürece dâhil etmek adına iyiliğe dönüştür projesini hayata geçiren Boyner temiz üretim projesi ile de su kullanımını ve atık su miktarını azaltmaya çalışmaktadır. Gönüllülük esaslı kurulan takımı ile çevre hakkındaki duyarlılığı arttırmak istemiştir (ILO, 2015). İnşaat sektörüne örnek olan Yüksel İnşaat’ın çıkarmış olduğu dergide esas hedefi tamamen geri dönüştürülmüş kâğıt üzerinedir. Bu sayede her ay, Yüksel Bülten’in bir sayısını oluşturmak için gerekli olan yaklaşık 500 kg kâğıt üretmek için gerekli olan dokuz ağaç kesilmekten kurtulmaktadır. Aynı zaman da Türkiye’de inşaat sektöründe kurumsal karbon ayak izini hesaplayan ilk işletme olmuştur (Yüksel Sürdürülebilirlik Raporu, 2012). Schneider Electric Şirketi’nin var oluş sebebi “Enerji Verimliliği” üzerinedir. Şirketin amacı daha yeşil uygulamalar olup şirket logosunda dahi farkındalık yaratarak yeşil rengini kullanması, bu konudaki profesyonelliğini göstermektedir. Yeşil binalar, enerji verimliliği, sürdürülebilir enerji çözümleri ve akıllı şebekeler üzerine yenilikçi çalışmaları olan şirket enerji halkasının her aşamasında enerji tasarrufuna katkı sağlamak adına çözümler sunarak enerji verimliliğinin altını çizmektedir (ILO, 2015). Doğayı ve çevreyi korumanın temel görevlerinden biri olduğunu ifade eden Ekol lojistik ise “Daha İyi Bir Dünya İçin Lojistik” solgununu kullanmaktadır. Kamuoyunu desteklemek adına çalışmalar yürütüp her türlü projeyi desteklemektedir. Ekol lojistik’in çevreye duyarlılık adına yapmış olduğu birçok çalışması mevcutken bunlardan en önemlisi daha yeşil dünya için “intermodal” taşımacılığa geçiş yapması olmuştur. Bu taşımacılık çevreye duyarlıdır ve karbondioksit salınımını engelleyen bir potansiyele sahiptir (ILO, 2015). Sosyal sorumluluk projeleri kapsamında geri dönüşüme katkı sağlayan firmaların başvuru yaptıkları yeşil nokta sanayi ve yeşil nokta teşvik ödülleri sayesinde, 2016 yılında ülkemizde bu konuda duyarlı olan işletmelerin hangileri olduğunu tespit etme imkânımız olmuştur (URL 1). Bu noktada ödülleri alan firmalara baktığımızda iki kategoriye ayrıldığı görülmektedir. İlki yeşil nokta sanayisinde yer alan firmalarken bir diğeri yeşil nokta teşvik ödülleri olmuştur.

Şekil 5: Sosyal Sorumluluk Projeleri Kapsamında Ödül Alan Firmalar

Kaynakça: Yazar tarafından 11 Temmuz 2014 yılında Çevre Koruma Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı tarafından yayınlanan çalışmadan derlenmiştir.

6. SONUÇ

Değişen dünya düzeni, nüfustaki sürekli artış, üretim tekniklerindeki gelişmeler, doğanın hızla tahribatına neden olmaktadır. Zamanla bilinçlenen insanoğlu sürdürülebilir büyüme ve kalkınma adına yeni arayışlara girmiştir. Bu noktada ortaya çıkan yeşil ekonomi, iktisatta ki en büyük problemlerden biri olan kıt kaynakların verimli şekilde kullanılmasını gündeme getirerek, teknolojik gelişmelerin çevreye duyarlı olmasının önemini vurgulamaktadır. Kavramın özünde ise yeni iş imkânları ile sosyal refahı ve adaleti artırıcı bir araç olduğu yatmaktadır. Yapılan incelemeler sonucu önlenemez karbon salınımlarının azaltılması, ekolojik kısıtlıkların minimalize edilmesi adına kamu politikaların özellikle vergilendirme mekanizmalarının aktif unsur oldukları ortaya çıkmıştır. Fakat Türkiye’de yapılan araştırmalar sonucu konu ile ilgili bir takım eksikliklerin olduğu tespit edilerek, devletin bazı regülasyonlar ile olaya müdahale etmesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Özellikle genel harcama kaleminde çevre yatırımlarının yeterli miktarda olmaması, bu konudaki en büyük eksikliklerden birisi olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayıp negatif dışsallıkları içselleştirilmesi için bir takım projeleri hayata geçirmelidir. Geleceğe yatırım yapmak için gerekli araştırma geliştirme faaliyetleri ile çevre dostu teknolojiler geliştirilerek uzun vadede yeşil iş sahaları oluşturulup ülke istihdamının artırılması fırsatı doğacaktır. Yaşanan gelişmeler sonucu Türkiye’de üretimdeki artışlar ile ülke ekonomisinin kalkınması meydana gelecektir. Tüm olumlu gelişmelere ilaveten teknolojik gelişmelerin eklenmesi ile sürdürülebilir büyüme performansı elde etme imkânı kazanacaktır. Devlet çevre adına toplanan vergilerin amacından sapmasını engelleyerek, çeşitli eğitimlerle halkı konu hakkında bilinçlendirmelidir. Böylece küreselleşen dünyada hem üretici hem de tüketicilerin çevreye duyarlı hareket etmesi başarılı şekilde sağlanarak gelecek nesillere yaşanılabilir bir çevre sunulacaktır.

KAYNAKÇA

- AGAH, H (2016). Yeşil Ekonomi ve Biz, http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5628/Yesil+Ekonomi+ve+Biz_ Erişim tarihi: 24.11.2018.
- AKBANK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPOU (2018). Yıl 2018 Biz 70’iz, https://www.akbank.com/tr-tr/Yatirimci-iliskileri/Documents/2018_Akbank_Surdurulebilirlik_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2020,
- ALGAN, M. F. (2011). Emisyon Ticareti Sistemini Kim Yönetiyor? *Mülkiye*, XXXV(273), 81-107.
- ALGAN, N (2000). Türkiye’de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış *Türkiye’de Çevre ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*, 5–8 Nisan 2000, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- ALICA, S. S. (2008). Türkiye’de Çevre Yönetimi *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 241-251.
- ALTINÖZ, B. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Kamu Bütçesinin Önemi *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (1), 223-256.
- ASLAN, R. (2013). *İklim Değişikliğini Önlemede Kullanılan Bir Mali Enstrüman Olarak Emisyon Ticareti* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- BAŞOL, O. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Yeşil İşlerin Gelişimine İlişkin Bir Değerlendirme *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55 (636), 71-87.
- BAYKAN, G, B. (2009). *Dünyada ve Türkiye’de Yeşil Yakalılar* Bahçeşehir Üniversitesi, Araştırma Notu, 09 (37), 1-4.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇEVRE PROGRAMI [UNEP] (2009). Global Green New Deal Policy Brief http://www.unep.org/pdf/A_Global_Green_New_Deal_Policy_Brief.pdf. Erişim Tarihi 25.11.2018.
- CANPOLAT, S. (2009). *Çevre Vergileri ve Türkiye Uygulaması* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- ÇEVRE DOKTORU (2016). *Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Çevre Politikaları* <http://cevre doktoru.com/2016/07/25/turkiyenin-kalkinma-planlarinda-cevre-politikalari/>, Erişim Tarihi 30.11.2018.
- DEMİR, A. (2017). *Türkiye'de Çevre Vergileri Uygulaması, Ekonomik Etkileri ve Dünya Uygulamalarıyla Karşılaştırması*. Uzmanlık Tezi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mali Hizmetler Uzmanlığı, Ankara.
- DEMİRAL, B., EVİN, H. (2014). *Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişiminin Çevresel Etki Değerlemesi Yönetmeliği Üzerinden Değerlendirilmesi* <https://docplayer.biz.tr/10162291-Turkiye-de-cevre-politikalarinin-gelisiminin-cevresel-etki-degerlemesi-yonetmeliği-uzerinden-degerlendirilmesi.html>, Erişim Tarihi 1.11.2018.
- DEMİRTAŞ, I. (2017). *Büyük Durgunluk ve Yeşil Ekonominin Yükselişi: Yeşil Ekonomi, Durgunluktan Çıkış İçin Alternatif Olabilir mi?* <http://teacongress.org/papers2012/demirtas.pdf>, Erişim Tarihi 24.11.2018.
- DURU, B. (2007). *Avrupa Birliği Çevre Politikası, Avrupa Birliği Politikalar (Der)*. Çağrı Erhan, Deniz Senemoğlu, Ankara: İmaj Yayınevi.
- GÖÇÖĞLU, V. (2018). *Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikalarının Kamu Politikası Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÜL, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri, *Yaşar Dergisi*, 1-29.
- GÜLMEZ, Y.S. (2016). *Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi Uygulamaları: Tokat İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- GÜNAYDIN, D. (2015). Yeşil İşler ve İşgücü Piyasasına Etkileri *Yönetim ve Araştırma Dergisi* 13 (3), 503-525.
- İKLİM POSTASI (2017). *Yeşil İklim Fonu Ne Durumda?*, <http://www.iklimpostasi.org/wp-content/uploads/2017/11/iklim-postasi-COP23-say%C4%B1-3.pdf>, Erişim Tarihi 24. 11. 2018
- KAMBER, Ş. (2014). *Kamu Yatırımlarında Yeşil Ekonomi'nin Yeri* Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KARAKAYA, Ş. (2014). *Yeşil Ekonomiye Geçiş* <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/yesil-ekonomiye-gecis/1876>, Erişim Tarihi 24.11.2018.
- KARAKUZU, S (2010). *Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişimi Ve Çevre Vergilerinin Uygulanabilirliği* Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- KARAMAN, Z. T. (1992). Çevre Kirliliğinin Giderilmesinde Uzlaşmacı Politika (İzmir Körfezi İçin Bir Yaklaşım). *Amme İdaresi Dergisi*, 25 (4), 116-138.
- KAYAER, M (2013). Çeşitli Ekonomik Araçlar ve Çevrenin Korunması *Azerbaycan Vergi Dergisi*, 163-184.
- KAYPAK, Ş. (2013). Ekolojik Ayak İzinden Çevre Barışına Bakmak. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6 (1), 154-159.
- KELEŞ, R. ve HAMAMCI, C. (1993). Çevre bilimi Ankara: İmge Kitabevi.
- KELEŞ, R, HAMAMCI, C Çoban, A (2015). Çevre Politikası Yaklaşımları <http://erayaktepe.wixsite.com/kentcevre/cevre-politikasi-yaklasimlari>, Erişim Tarihi 1.11.2018
- KILIÇ, S (2001). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (2), 131-149.
- KIPIRTI, F (2017). *Yeşil Ekonominin Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi: BRIC-T Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi* Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- KOÇARSLAN, H (2015). *İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Bilincinde Çevre Duyarlılığının Yeşil Pazarlama Üzerine Etkileri* Doktora Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- KORU, T A. (2012). Tüketime Ayak İzleri: Dünyaya Bakış *İktisat ve Toplum*, 24, 13-19.
- MERTİNEİT, K-D. (2013). “*TVET for a Green Economy*”. Bonn, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- MUTLU, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları *Maliye Dergisi*, 150, 53-78.
- OKUMUŞ, İ. (2013). *Yeşil Ekonomi Göstergeleri Açısından Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Performansı* Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- ÖZÇELİK, Ö, BARUT, A. (2017). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Ve Türkiye'deki Atık Yönetimi Düzenlemeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Süreci *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2 (4),1-32.
- ÖZKAN, Ö, Biçer, Ö. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'de Çevre Politikalarının Değerlendirilmesi https://www.academia.edu/35919386/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_Kalk%C4%B1nma_ve_T%C3%BCrkiyede_%C3%87evre_Politikalar%C4%B1n%C4%B1n_De%C4%9Ferlendirilmesi, Erişim Tarihi 30.11.2018.
- RESMİ GAZETE (2003). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030711.htm>, Erişim tarihi 16.12.2018.
- RESMİ GAZETE (1989). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20337.pdf>, Erişim tarihi 16.12.2018.
- REYHAN, S A. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (1), 110-120.
- ŞAHNAGİL, S. (2017). Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Bilgi Ve İletişim Teknolojileri: E-Devlet Uygulamaları *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, 1 (1), 77-89.
- ŞENGÜN, H. (2015). Türkiye'de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, 1, 109-130.
- TANRIVERMİŞ, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları Ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme *Ekonomik Yaklaşım*, 8 (27), 303-328.
- TERZİ, S. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi* Uzmanlık Tezi, Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- TÜRK MÜHENDİS ve MİMAR ODALARI BİRLİĞİ [TMMOB] (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Üzerine TMMOB Görüşü, Ankara.
- TOPAL, H ÖZER, U. (2014). Ekoloji Odaklı Bir İş Yaratma Stratejisi: Yeşil İstihdam *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 5 (11), 257-274.
- TORUNOĞLU, E. (2013). *Çevre Sorunları ve Politikaları* Açık Öğretim Fakültesi.
- TOSUNOĞLU, T. (2014). Sürdürülebilir Küresel Refah Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi *Hak-İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 3 (5),132-149.
- TURAN, E.S., ERKURT, F. E. & BALCI, B. (2017). Yeşil ekonomi kavramının çevrenin korunması açısından değerlendirilmesi. *Akademia Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 1(3), 81-87.
- TURGUT, N (1995). Kirlen Öder İlkesi Ve Çevre Hukuku, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44 (01), 607-654.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TÜİK] (2009). *Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-8*, Ankara.
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ [ILO] (2012). Working Towards Sustainable Development Opportunities for decent work and social inclusion in a green economy, s. 4.

- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ [ILO] (2015). *Yeşil Ekonomide İnsana Yakışır İşler*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_368300.pdf, Erişim Tarihi 24.11.2018.
- UZEL, Ç (2017). *Çevresel Sorunları Önleme Kapsamında Kullanılan Vergi Politikası ve Türkiye'deki Güncel Durum Analizi* Uzmanlık Tezi, Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- ÜSTÜNİŞİK, N, Z. (2014). *Türkiye de Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1970-2010* Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı: İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- WILKINSON, D. (2002). *Environment and Law* Routledge, New York.
- YALÇIN, Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1),749-775.
- YERLİKAYA, H. (2016). *Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri*. Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Bilgi Toplama Daire Başkanlığı, Ankara.
- YILDIZ, M. (2011). Kamu Politikası. <http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=2782>, Erişim Tarihi 25.11.2018.
- YÜKSEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU (2012). Yüksel İnşaatın Sürdürülebilirliği. <http://www.yuksel.net/yukselebilirlik2.pdf>, Erişim Tarihi 30.11.2018.
- ZANBAK, C. (2007). Uluslararası İklim Değişikliğindeki Son Gelişmeler ve Türkiye, Kimyasal Forum Kimya Sanayi Dergisi, 6(18), 38.
- ZİRAAT BANKASI (2017). *Sürdürülebilirlik Raporu*, <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/Bankamiz-ZB/surdurulebilirlik/Documents/surdurulebilirlikRaporu2017.pdf>, Erişim Tarihi 30.11.2018.
- URL 1, <http://www.finanscaddesi.com>